

Novak je začutil *zeitgeist* in deloval znotraj njega

Pogovor z Matejem Fišerjem

Kristina Dešman

O Feriju Novaku, njegovem ustvarjanju in življenju, sem se pogovarjala z Matejem Fišerjem, Novakovim daljnim sorodnikom. Nad pisalno mizo, ki jo je arhitekt zasnoval za enega svojih naročnikov, je bil tako navdušen, da je dal izdelati repliko.

Oktober je bila v avli Novakove kinodvorane v Murski Soboti na ogled replika pisalne mize, ki jo je oblikoval Feri Novak. Pobuda za njeno izdelavo in izpeljavo je vaša. Kaj vas je navedlo k temu?

Feri Novak je za gospoda Samca, soseda iz Murske Sobote, sicer veterinarskega atašeja na Dunaju, zasnoval prizidek k stanovanjski hiši in mu v njem opremil pisarno. Želel sem dokumentirati celoten projekt. Ob tem mi je v oči padla pisalna miza, prav posebno oblikovana. Po tlorisu je zgornji del četrtna kroga, njen podstavek pa jo povezuje s tremi četrtnami kroga. V četrtno kroga se zanimivo odpirajo predali. Všeč mi je element presenečenja! Miza je zasnovana za konkreten prostor, ob njej si živo predstavljam dr. Samca in arh. Novaka. Odnos med stranko in naročnikom se mi zdi zanimiv, predvsem danes, ko sta arhitektura in oblikovanje zreducirana na sistem javnih naročil in točkovanj po birokratskem ključu, za vrhunske kreativce pa veljajo kuharji in frizerji.

Mizo sem omenil mizarju Mateju Šavlu, znancu trenutnega lastnika Samčeve hiše, nečaka gospoda Samca. Ker načrta zanjo ni več, sva sprva nameravala izrisati načrt in jo tako ohraniti. Pa je mizar razmislil in presodil, da jo raje kar izdela. V delavnico so odpeljali original in naredili repliko. Nova miza je bila dokončana že skoraj pred enim letom. Ves ta čas smo se menili, da jo pokažemo, a je vedno prišlo nekaj vmes. Letos letos 16. oktobra je bila 110. obletnica Novakovega rojstva in se nam je zdela prava priložnost za razstavo.

Samčeva miza je izvedbeno dobro premišljena. Je Novak obvladal tudi mizarstvo delo?

Miza je odlično izvedena, še danes je bil mizar presenečen nad kakovostjo izvedbe. Sodeč po pripovedovanjih, je mizarstvo prevzemal mojster Flisar, ki je bil Novakov mizar. Današnje mizarstvo Šavel je naslednik Flisarjevih, gre za četrto generacijo mizarjev v družini.

Novak si je v Murski Soboti ustvaril ekipo sodelavcev. Sodeloval je z gradbenikom Mesaričem, v pismih omenja gradbenika Srako. Strojne inštalacije naj bi načrtoval Edvard Dittrich, ded arhitekta Primoža Roškarja. Dittrichovi so imeli prvi kino v Murski Soboti, stari Dittrich pa je avtor nekaj izumov, npr. bakrene škropilnice za vinograd, molznega stroja, ventila za regulacijo ogrevanja, baje je načrtoval tudi prvo centralno v Murski Soboti. Vsak je bil mojster na svojem področju.

Nekaj podobnega poudarja Petra Čeferin, ko govori o neločljivosti med razmišljanjem in delom v arhitekturni produkciji, kjer se ideja nenehno materializira v obliko ali izdelek. Mislim, da sta o podobnem mojstrstvu govorila tudi Steve Jobs in britanski sociolog Richard Sennett. Gre za odnos do dela, ko skuša ustvarjalec vsakič stvar narediti dobro oziroma bolje kot prejšnjikrat, pa naj bo to v informacijski tehnologiji ali mizarstvu. V spoštovanju mojstrstva gre tako za odnos do naročnika kot tudi za odnos do obrtnika – mojstra. Naj ponazorim s primerom: Na Novakovi Osnovni šoli I v Murski Soboti (oz. kasneje gimnaziji), ki je bila zgrajena leta 1959, so vrata učilnic s kljukami vred še danes originali. In vemo, da učenci niso pretirano nežni! Kakovost izdelave

Sl. 1, 2: Pisarna dr. Samca s pisalno mizo. Foto Matej Fišer.
Sl. 3: Replika pisalne mize v mizarški delavnici.

je morala biti izjemno visoka. Na Kousovi hiši s strešnim vrtno na ravni strehi, s tušem, so streho prvič popravljali pred petimi leti, ker je na enem delu začelo nekoliko zamakati. Hiša je bila zgrajena 1954.

Eno od sporočil, ki smo jih želeli s prezentacijo mize poslati v javnost, je torej: Domači arhitekt in domači mojstri so delali vrhunske izdelke, ki jih lahko postavimo ob bok najboljšim v Evropi tistega časa. Naročali pa so jih domači ljudje. Družine, kot je Šavlova, znajo še danes narediti izdelek na najvišji kakovostni ravni. Zanimivo je, da boste pri takšnih naročilih finančno prišli skozi bolje, kot če kupujete serijske izdelke slovitih znamk. O tej redefiniciji oziroma novi definiciji luksuza so govorili tudi na letošnjem pariškem Vogue Fashion Festivalu. Omenjali so mojstrstvo kot nekaj, kar ni dostopno v vsakem supermarketu, ampak ima osebni pečat. Tukaj je priložnost za Slovenijo, ker še imamo mojstre.

Iz kakšne družine izhaja Feri Novak?

Novakov oče je bil po poklicu zidar, umrl je dokaj zgodaj. Mama se je še enkrat poročila, njen drugi mož se je pisal Pauko. Iz prvega zakona so trije otroci, iz drugega en. Gospod Pauko je imel slaščičarno v Murski Soboti, Novakova mama pa je vodila mestno trafiko in trgovino. Gre za ljudi, ki so stali trdno na tleh in prezirali *hohštaplerijo*.

Pravijo, da se je Feri prvič srečal s sodobno arhitekturo kot vajenec na gradbišču Plečnikovove cerkve v Bogojini. Za šolanje se je odločil kasneje in najprej obiskoval vajeniško gradbeno šolo. Nadaljeval je v Ljubljani, na Tehniški šoli, tudi v času razstave Avgusta Černigoja leta 1924. Černigojeva razstava je bila zelo odmevna, avtor je zaradi nje prišel v konflikt z Izidorjem Cankarjem. Černigoj naj bi tudi učil na tehniški šoli, vendar pa je bilo to pred Novakovim obdobjem. Predvidevam, da je Novak spremljal dogajanje okrog razstave, morda je prav dejstvo, da se je Černigoj takrat vrnil iz Bauhauza, vplivalo na Novakovo odločitev o nadaljevanju študija v tej smeri ... ne vem. Poročil se je z Leico Sedlačkovo, zdravnico, in bil del neke vrste novega meščanstva, ki se je takrat vzpostavljalo v Murski Soboti. Tako kot se je Murska Sobota vzpostavljala kot mesto.

O Feriju Novaku je krožilo oziroma še kroži kar nekaj napačnih informacij.

So kakšne dileme razrešene?

Tako je, pri njem so bile stvari nekoliko odprte. Ena od netočnosti je bila, da na Dunaju ni diplomiral. To informacijo sem preveril na fakulteti in v pismu so mi z *Akademie der Bildende Künste* na Dunaju potrdili, da je Novak pri njih študiral in diplomiral. Še prej jo je preveril in potrdil tudi dr. Bogo Zupančič. Novak se je na Dunaj odpravil še drugič, na tehnično univerzo, a se je začela vojna, zato o tem drugem dunajskem študiju ni veliko podatkov in jasno, tudi končal ga ni.

Druga dezinformacija je bila, da Novak ni bil pri Le Corbusierju, saj ni zapisan v veliki knjigi biroja. Pa smo pri sestri Leice Sedlačkove, Novakove žene, našli certifikat iz ateljeja Le Corbusier & P. Jeanneret z lastnoročnim podpisom Le Corbusierja, ki potrjuje Novakovo navzočnost. Gospa je živela v Zagrebu, pred leti je umrla, stara več kot petindevetdeset let. Tudi v drugi točki ni več dvomov.

Ko se je Novak odločil študirati na Dunaju, je verjetno potreboval organizacijsko in finančno pomoč. Ali veste, kdo mu je pomagal?

Novak je na Dunaju študiral pri profesorju Petru Behrensu, na *Akademie der Bildende Künste*. V začetku, še ko je bil v Ljubljani, mu je najbolj finančno pomagala babica Vida, ki je vozila poštni voz. Kasneje pa so mu veliko pomagali njegovi murskosoboški naročniki, zdravniki, veterinarji, pravniki. Ves čas študija je projektiral, leta 1931 je tudi že gradil. Keršovanova vila v Murski Soboti je njegov prvi, a še vedno izjemno zanimiv objekt. Tako si je dunajski študij, mislim, v veliki meri financiral kar sam. Ko je bil drugič na Dunaju, mu je stanovanje odstopil dr. Samec in mu tudi s tem olajšal študij.

Kakšna pa je zgodba z Le Corbusierjem, kako se je Novak odločil poskusiti v Parizu?

Mislím, da gre za Behrensov vpliv. Ni podatkov, da bi se z Le Corbusierjem srečala že kje prej. Novak je moral imeti nek kontakt, ki mu je odprl vrata Le Corbusierjevega biroja, in jaz mislim, da mu je pomagala prav Behrensova diploma. Pri Behrensu v Berlinu so v začetku dvajsetega stoletja delovali

tudi Mies van der Rohe, Walter Gropius in Le Corbusier. Tako da je ta Behrensova diploma imela neko težo v širšem evropskem prostoru. Konkretno naj bi mu delo v biroju izposloval Vito Kraigher, pri katerem je tudi stanoval v *Cité Internationale Universitaire de Paris*. Poleg tega pa je v Pariz prišel leta 1938 z relativno močnim opusom.

Zapiski pravijo, da je delal na projektu za Alžir in na mostu v *St. Cloud* v Parizu. Oba projekta sta označena kot nerealizirana. V Parizu je preživel 3 mesece. V tem času verjetno ni mogel prav veliko narediti, osvojil pa je logiko in metodiko oziroma ustroj biroja.

Ne vem, če je Novak planiral ostati dlje. Domov se je vrnil, ko sta Le Corbusier in Jeanneret odpotovala v Alžir. Tudi zato, da je zaključil Šerbčevo vilo, pa življenje je bilo v Murski Soboti seveda cenejše. To piše tudi v pismih.

Novaka je očitno zelo vleklo v tujino oziroma od doma. Najprej je odšel v Ljubljano, potem na Dunaj, v Pariz ..., a vedno se je vračal nazaj domov.

Ostajal je vezan na domače okolje. V pismu iz Pariza na primer piše, kako komaj čaka, da se vrne domov in se napije radenske slatine. Vedno ga vleče v tujino preverit, kaj se dogaja, obenem pa ga nekaj močno veže na dom. Od Novakove korespondence je ohranjeno le dopisovanje z domačimi naročniki in z ženo. Ni videti, da bi na Dunaju ali v Parizu sklenil bolj trajna poznanstva.

Predvojni čas je bil zelo turbulenten. Tudi v pismu, ki sem ga dobil z Akademije, pišejo, da nimajo podatkov o delih študentov, ki so študirali pri njih v tistem času oziroma obstajajo luknje v opusih. Glede na to, da Novak v Avstriji nima projekta, ga tudi ni v zapisih. Vse, narejeno med študijem v Avstriji, podpisuje Behrens. Novak je sodeloval na projektu hotela in vzpenjače na Raxalpe, študiju ureditve Kahlenberga, železničarskega doma v Sarajevu in natečaju za Univerzitetni trg in Borzo v Beogradu. Doma pa je vedno imel zaposlitev, tako da je lahko svoje ideje materializiral.

Ljubljana in Murska Sobota se nam še danes zdita daleč narazen.

Koliko je imel stikov z Ljubljano Feri Novak?

Obstaja fotografija, na kateri so murskosoboški dijaki in Ljubljani: Vilko Novak, Karel Jakob, Bžička Lutar, Miško Kranjec, Feri Novak in drugi, pa spet ena, na kateri so s prijatelji Ludvik Ropoša, Feri Novak, Vanek Šiftar, Miško Kranjec, dr. Tivadar, Rudi Čačinovič ... Fotografija je bila prikazana na razstavi, ki jo je pripravil dr. Bogo Zupančič. Novakovih osebnih povezav z njegovo generacijo arhitektov ne poznam. Vem le, da je imel stike z Edvardom Ravnikarjem, bila sta velika prijatelja. Tudi Ravnikar je bil na Dunaju, sicer ne pri Behrensu, bil pa je pri Le Corbusierju. Ravnikar je prišel v Pariz leta 1939 in tam deloval pet mesecev. Tudi on je delal na projektu Alžir, se pravi, nadaljeval je projekt, na katerem je pred njim delal Novak. Čeprav je bil leto dni mlajši in Plečnikov diplomant, je Ravnikar prišel k Le Corbusierju s pedigrijem Plečnikovega pomočnika. Ravnikar je leta 1939 načrtoval Moderno galerijo, ki je vsekakor izjemno delo. Lahko bi rekli, da je po srečanju z Le Corbusierjem dobesedno poletel in pustil močan pečat v naši arhitekturi. To so bila leta, ko je nacizem že bil na pohodu. Mies van der Rohe, Walter Gropius, Moholy Nagy in drugi so že prebegnili v ZDA in tam nadaljevali delo, v delih domačih arhitektov pa se pojavljajo zamiki med časom načrtovanja in izvedbe. Novak verjetno ni niti razmišljal o Ljubljani, saj je imel na svojem koncu ves čas veliko dela. Murska Sobota je bila včasih in je v nekaterih pogledih še danes odmaknjena od ostalih centrov, ta širši prostor od Burgenlanda do Međimurja je nekakšen kot, ki ga pozabljajo matične države, ima pa neko skupno atmosfero. Morda ta panonska atmosfera povezuje ljudi.

Zanimiva je kontinuiteta Novakovega opusa, ki se od predvojnega obdobja skoraj nepretrgano razteza do njegove smrti. Način dela se je sicer spremenil: pred vojno se je ukvarjal s posameznimi vilami, po vojni pa se je bolj osredotočal na večstanovanjsko gradnjo in urbanizem. Kako mu je uspelo?

Po eni strani je bil Novak izrazno zelo napreden, po drugi pa v Murski Soboti ni bilo veliko alternativ. Odkar je začel projektirati, še med študijem na Dunaju, je svoje delo nepretrgoma nadaljeval. Za kino v Murski Soboti se špekuliralo, da naj bi bil del njegove diplome z Dunaja, projekt zanj pa je bil podpisan leta 1951.

V začetku kariere mu je gotovo veliko pomagala povezava z ženino družino Sedlaček, ki mu je zagotovila renome. Sedlačkovi so bili družina zdravnikov.

Pravijo, da sta se Leica Sedlaček in Feri Novak spoznala, ko je njen oče pri Novaku naročil hišo v Radencih. Žena, Leica, je ustanoviteljica ginekološkega oddelka v Murski Soboti. Verjetno so bili zato njegovi naročniki v začetku zdravniki in podoben segment družbe, za katere je projektiral stanovanjske hiše.

Pred kratkim sem obiskal gospo Kous, ki stanuje v eni od zadnjih Novakovih realiziranih vil iz leta 1956. Oče gospe Kous, ki je financiral gradnjo, je bil kmet, njen mož pa je še študiral medicino. Dejanska Novakova naročnica je bila gospa Kous. Gospod Kous je bil kasneje ginekolog in je po Leici Sedlačkovi prevzel ginekologijo v Murski Soboti. Njegov sin pa je ginekolog in predstojnik ginekološkega oddelka v Murski Soboti danes. Zgodbe Novaka in njegovih naročnikov so zelo povezane.

Novak je že pred vojno razmišljal o urbanizaciji Murske Sobotne. Takrat je deloma na lastno pobudo severozahodno od mestnega središča projektiral javno kopališče. To je bilo 1934. leta. Po zasnovi je še danes eno najlepših kopališč v Sloveniji. Konec vojne je iz Murske Sobote zbežal velik del madžarskega prebivalstva, mnogo židovskih družin se ni vrnilo iz koncentracijskih taborišč, zato je bilo ljudi s kakršnim koli znanjem pravzaprav malo. V Murski Soboti je bil Novak tako eden redkih, ki so imeli znanje, in tu ga je uporabljal, tu je bilo žarišče njegovega dela. Avtomobilska nesreča je zarezala v sredino Novakovega življenja.

Kakšna je bila po vojni uradna Novakova pozicija v Murski Soboti?

Bil je okrajni inšpektor in vodja projektivnega biroja oziroma murskosobotskega odseka Projektivnega biroja Maribor.

Ivo Gerenčer, ki je prišel na predstavitev Novakove mize, je pripovedoval, da je bil Novak ob dopoldnevnih okrajni inšpektor in je nadzoroval gradnjo po Pomurju, ob dveh, po odmoru, pa so delali na novih projektih. Kot ekipa so bili vpeti v delo, s katerim so tudi dobro zaslužili. Če so imeli delavci po 6.000 din plače, so oni na mesec zaslužili tudi do 60.000 din, zahvaljujoč sistemu točkovanja in nagrajevanja glede na opravljeno delo. So pa delali tudi ob večerih in vikendih. Iz prve Novakove ekipe sta med nami še Ivo Gerenčer in gospod Šiftar. Se pravi *originala*, ki lahko pričata iz prve roke. Arhitektura je bila v tistem času očitno cenjena. Vsi govorijo o tem obdobju kot o zlatih letih svojega življenja.

Iz Novakovih osebnih povezav z družino Samec izhaja tudi zgodba z vabilom na dvor Haila Selassija. Ena od sester iz družine Samec naj bi bila dekla na Selasijevem dvoru, ko je bil ta še otrok. V Mursko Soboto jo je Selassie prišel obiskat, pa ga je navdušila Novakova arhitektura. Povabili so jih, da bi postali dvorni arhitekti, cel Novakov tim. Prtljago naj bi imeli že pripravljeno, a so jih zaustavili iz političnih razlogov.

Novakova avtomobilska nesreča leta 1959 je bila velika tragedija in njegov biro še ni bil konstituiran za samostojno delovanje, brez Novaka. Prav zato verjetno ni znanih njegovih študentov naslednikov. Po smrti so zgradili bolnišnico, ki jo je odmaknil iz mestnega središča, in del blokov na ulici Štefana Kovača. Ne vem pa natančno, katere projekte je na mizah pustil nedokončane. Vsekakor je bila nesreča velik šok!

Novak je poleg stanovanjskih hiš, pohištva in urbanističnih potez ustvarjal spomenike. Tudi ta njegov opus sega od pred- do povojnega obdobja.

Že pred vojno je Novak zasnoval zelo impozantno Samčevo grobnico. Samčevi hčeri je obljubil, da ji bo naredil hišo, a ji je zaradi prerane smrti naredil grobnico. Zanimiva je tudi grobnica za gospoda Mesariča, gradbenega mojstra.

Oblikoval je spomenik prekmurstva, knjigo, ki stoji v murskosoboškem parku. Razpisali so natečaj, na katerem naj bi sodeloval tudi Plečnik, izbrali pa so Novakovo rešitev. Zanimiva se mi zdi ideja, da kot simbol Prekmurja izbereš knjigo, ki pomeni besedo in jezik.

Izdelal je tudi podstavek spomenika Štefanu Kovaču, kip pa je izdelal Miki Muster, oče Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika. To je edini Mustrov javni kip, čeprav je študiral kiparstvo.

Tudi ko je projektiral gimnazijo, je Novak predvidel dva kipa na fasadi: na telovadnici in nad vhodom. Ni pa znano, kdo naj bi ju izdelal.

Novak je bil močan tudi v teoriji, napisal je veliko člankov, soustanovil revijo *Mladi Prekmurec*.

Mladega Prekmurca je ustanovila ekipa z Vilkom Novakom, kaj več o tem ne vem. Mislim, da sta ustanovitvi revije botrovala modernistični duh in želja po širjenju naprednih idej.

Zanimiv se mi zdi Novakov način pisanja naročnikom, kako jim razlaga, kakšne hiše predvideva zanje. Njegovo razmišljanje je zelo konsistentno, izraža jasna stališča. Ne le da prepričuje naročnike, svoje odločitve dobro argumentira.

Je Novak upošteval prekmursko tradicijo, mu je bilo posebno panonsko razpoloženje blizu in se odraža v njegovi arhitekturi?

Ko gospodu Šerbcu razlaga, kako mu bo naredil hišo, veliko razmišlja o veliki poplavi, ki je Mursko Soboto prizadela konec 1920-ih. Njegove hiše nimajo kleti, kar je značilno tudi za tradicionalne prekmurske hiše, s tem se skuša izogibati problemu vode. Ne upošteva pa, recimo, tradicionalnega tlorisa s centralnim vhodom ter s prostoroma levo in desno, malo in veliko hišo.

Bolj kot prekmurski stil gradnje so mu bili blizu mojstrstvo, lokalna obrtniška tradicija in rokodelsko razmišljanje.

Kako sprejemajo Novaka prebivalci Murske Sobotne?

Ko smo v oktobru pripravili razstavo replike mize, me je presenetil dober odziv meščanov. Obiskovalci so mi pripovedovali zgodbe, iz katerih je jasno, da Novaka zelo spoštujejo. Številne je zaznamovala osebna izkušnja: nekateri starejši so bivali ali redno obiskovali svoje prijatelje v Novakovih vilah in blokih. Po drugi strani je soboška osnovna šola Novakova stavba, v katero smo vsi hodili in ki je zaznamovala številne generacije. Po razstavi se mi je javilo še nekaj ljudi, ki imajo doma Novakovo pohištvo. Skušali ga bomo vsaj dokumentirati!

Ko se giblješ po Murski Soboti, te Novakova arhitektura ves čas spremlja: od šole do blokov, urbanih ureditev in spomenikov. V podzavesti ti ostane izkušnja arhitekture z ravnimi strehami in modernističnimi linijami. To je prednost lepih mest, ki svojo arhitekturo oblikujejo za prebivalce in jih naredijo bolj občutljive.

Tako je bil Novak že za časa življenja izjemno spoštovan meščan, njegov pogreb pa je bil sploh eden največjih, kar jih je kdajkoli bilo v Murski Soboti. Še zdaj velja za velikega človeka, ki je mestu pustil izjemen pečat. Edino, kar mu očitajo, je, da je podrl sinagogo. To pa je tretji mit, ki se je tudi ovrgel. Sinagogo je po vojni podrla oblast. Med vojno naj bi v njej skladiščili repo, jo uporabljali za konjušnico ... po vojni naj bi se praktično podirala sama vase. Židje, ki bi lahko sinagogo obnovili, se iz taborišč niso vrnili. Novak je zagotovo ne bi podrl, tako zaradi spoštovanja do Behrensa, ki je sam projektil izjemno zanimivo sinagogo v Žilini na Slovaškem, kot tudi iz osebnih, družinskih razlogov.

Odnos do Novaka je še danes zelo pozitiven, čeprav je minilo že veliko časa in ljudje njegovega dela ne poznajo zelo globoko. V resnici nismo še nikoli prišli do res celostne predstavitve Novakovega dela. Največ so naredili Metka Hari, Bogo Zupančič, Tanja Borovšak ter Meta Kutin in Tomaž Ebenšpanger. Z njim se je ukvarjal tudi Andrej Kalamar, pa Leon Cigut je diplomiral iz ulice Štefana Kovača in Šerbčeve hiše.

Zato je tudi ena od idej, ki je vodila razstavo mize, spodbuditi oblikovanje celostne zgodbe o Novaku. Predvsem, dokler je še živih nekaj ljudi, ki so z njim delali ali ki živijo v Novakovih vilah. Jaz jih imenujem *originali*.

Kakšne načrte imate z ohranjanjem in s predstavljanjem Novakove dediščine?

Plani so. Zaenkrat smo z razstavo mize v Murski Soboti malo ogreli ozračje! V biroju Tomaža Lazarja pravkar rišejo načrt mize, ki smo jo razstavili. Mizo bi želel pokazati vsaj na Dunaju, če ne tudi v Ljubljani.

Osebnost se mi zdi zanimiv Novakov preskok. Zidarjev sin iz Murske Sobote se odpravi v svet in ob stiku s sodobno arhitekturo mu preskoči iskrica. V svoji karieri pride do Behrensa in Le Corbusierja, ki sta med najpomembnejšimi osebami svojega časa. Začutil je *zeitgeist*, deloval je znotraj njega. V obdobju 1931–59, torej slabih 30 let, ki jih je med drugim prekinila vojna, uspe Novaku ustvariti zanimiv opus. Nikoli se ni bal skoka v novo. Kot ustvarjalec skače naprej od pričakovanega in te pričaka z rešitvijo, ki jo sam komajda razumeš.

V arhitekturi kot laik sam rad iščem povezave. Rad bi, da se tudi za Novaka vzpostavi genealogija njegovega razmišljanja.

Če smo pošteni, je Novak v širšem prostoru popolna neznanka. Za zdaj seže njegov glas do Ljubljane, pa še to zgolj v ozko strokovno javnost. Ko pogledamo čez mejo, ga ni. Njegov opus po mojem mnenju odpira mnoga vprašanja teorije, kompozicije, strukture, volumnov, detajlov itd. Kako je določil porazdelitev delitev oken in vrat na blokkih? Kako razmerje med gimnazijo in dvorano ob njej? Zakaj je delitev oken in fasade na dvorani postavljena, kot je? Zakaj so vhodna vrata razdeljena, kot so? Od kod v panonski gradnji kamen, okroglo okno, ravna streha, mrežna struktura? Kaj pomeni tisti zavihek na ograji v gimnaziji? Zanj nekateri trdijo, da je posledica napake v gradnji, da izenači nivoje, spet drugi, da je detajl načrtovan, ker med potjo roke po ograji in korakom na prvi in zadnji stopnici nastane zamik – in zavihek ga kompenzira.

Ko ob prej omenjenih vprašanjih vzameš v roke šestilo, svinčnik in trikotnik, se začnejo pojavljati elementi modulatorja, zlati rezi, pravokotni trikotniki ... Gre za zanimiva vprašanja, izziv za stroko v prihodnosti! Vedno me je vznemirjalo, zakaj se je Novak odločal, kot se je. Nekaj mora biti zadaj, tudi za na

prvi pogled nelogičnimi rešitvami. Prav tako obstaja razlika med načrti in izvedbo, predvsem v delih z daljšim časovnim zamikom med projektiranjem in gradnjo.

Na drugi strani pa gledaš dela Koolhasa, Herzoga in de Meurona, Podrecce, Nouvela, Zahe Hadid ali učencev Miesa, Gropiusa, Le Corbusierja in imaš včasih občutek, da si posamezen element že nekje videl. Mrežne strukture, stavbe, ki želijo zaplesati, ali posamezni elementi, ki želijo poleteti ali stojijo v zraku. Branje prostora med zunaj in noter. To so precej bolj zanimiva vprašanja kot dejstvo, da je bil Novak v Parizu.

Vsak prispevek, odkritje, novo znanje ali interpretacija je dobrodošel, saj razširi pojmovanje arhitekta Novaka in njegovega dela. Odprtih vprašanj je še veliko, poleg tega pa se mi zdi njegovo delo pomembno postaviti v mednarodni okvir. Za strokovno delo ostaja še veliko prostora. Največja stvar, ki jo je treba narediti, je spodbuditi nastanek monografije o Novaku. Z njo bi potrdili arhitekturno identiteto Murske Sobote, Novaka pa kot ustvarjalca vpeli v slovenski in srednjeevropski okvir.

Po mojem mnenju Novakove stavbe preprosto *štímajo*: zbujejo spoštovanje in mogočnost, hkrati pa so domače, prijazne, imajo toplino in ritem. Trenutno je raziskovanje Novaka na točki, ko je treba zavarovati in dokumentirati čim več gradiva, ki se še skriva na podstrešjih, popisati in posneti pohištvo, ki še obstaja, posneti razgovore z *originali* in pri vsem tem narediti čim manj škode. Temu sledita kritično vrednotenje in postavljanje v širši okvir. Menim, da je Novak v svojih delih skril še veliko dobrega, kar velja odkriti!

Sl. 4, 5, 6: Detajli vhoda v stanovanjske bloke v ulici Štefana Kovača. Foto: Matej Fišer.

Sl. 7: Detajl stopnišča v Osnovni šoli (oziroma gimnaziji) Murska Sobotica. Foto: Matej Fišer.

Sl. 8: Razmišljanje o arhitekturi Ferija Novaka. Foto: Matej Fišer.